

Venstrepopulisme mot nyliberalismen

ARTIKKEL: Hvordan bør populismen forstås? En rekke populismeteoretikere har forsøkt å definere dem som en retorisk form, der det sentrale kjennetegnet er motsetningen mellom folk og elite.

Agora er ute med et nytt nummer som har "Populisme" som tema. Salongen har gleden av å videreformidle Stein Sundstøl Eriksens artikkel om Nancy Fraser, nyliberalisme og populisme.

Vestlige demokratier er inne i sin mest alvorlige legitimitetskrise siden den andre verdenskrig. Brexit, gule vester og framveksten av protestbevegelser i en rekke land er bare noen av symptomene. Samtidig er den økonomiske ulikheten større enn noen gang siden andre verdenskrig, og veksten er fortsatt lav, ti år etter finanskrisa. Alle stater har endret sin politikk i markedsliberal retning. Hvert enkelt land er blitt mer sårbart i forhold til internasjonal konkurranse og muligheten for kapitalflukt. For å hevde seg i konkurransen har alle stater kuttet skattene. Dette har ført til økt ulikhet og kutt i velferdsordninger.

Den tydeligste konsekvensen av legitimitetskrisa har vært framveksten av nye populistiske bevegelser og partier, både på høyre- og venstresiden. Nasjonal Front i Frankrike, La Liga i Italia, Alternativ für Deutschland i Tyskland og Donald Trump i USA er eksempler på høyrepopulisme, mens Syriza i Hellas, Podemos i Spania og bevegelsen som støtter Bernie Sanders i USA, er nye venstrepopulistiske bevegelser.

De to mest innflytelsesrike teoretiske perspektivene på den nye populismen er det vi kan kalle liberal antipopulisme (representert ved blant andre Jan-Werner Müller og Yascha Mounk) og forsvaret for en radikal populisme (representert ved Ernesto Laclau og Chantal Mouffe). Mens de liberale antipopulistene ser populisme som en trussel mot demokratiet, mener Laclau og Mouffe at populismen kan styrke det.

I denne artikkelen vil jeg diskutere forholdet mellom populisme, nyliberalisme og demokrati, med utgangspunkt i Nancy Frasers nye bok *The Old is Dying and the New Cannot be Born*. Denne boka er ikke et teoretisk bidrag til studiet av populisme, men et politisk forsvar for venstrepopulisme basert på en analyse av nyliberalismens krise. Jeg vil imidlertid forsøke å vise at det ligger en populismeforståelse til grunn for denne analysen som skiller seg fra både den liberale populismekritikken og fra Laclau og Mouffes teorier, og som unngår noen sentrale problemer ved begge disse tilnærmingene. Jeg skal imidlertid også vise at heller ikke Frasers teori unngår noen mer grunnleggende problemer knyttet til populistisk politisk mobilisering.

Jeg begynner med en kort framstilling av hovedpoengene i den liberale antipopulismen, representert ved Müller, og det radikale forsvaret for venstrepopulismen, representert ved Laclau, der jeg peker på noen sentrale problemer med begge disse tilnærmingene. Deretter presenterer

jeg Frasers analyse av dagens demokratiske krise, før jeg vurderer om hennes forsvar for en bestemt form for populisme er i stand til å overvinne de problemene som er forbundet med Müller og Laclaus tilnærminger. Avslutningsvis peker jeg på noen strukturelle trekk knyttet til populismen, som setter grenser for dens mulighet til å fremme radikal systemendring.

I

Jan-Werner Müller er en av de mest innflytelsesrike bidragsyterne innenfor den moderne populismedebatten. Müller, som tilhører den liberale tradisjonen i politisk teori, framhever to sentrale kjennetegn ved populismen. Det ene er at den er basert på en motsetning mellom folket og eliten. Populistene påberoper seg å representere et folk som er sviktet av eliten. Det andre er at populismen er anti-pluralistisk. Populister hevder at de, og bare de, representerer det ekte folket, mens eliten og andre som ikke oppfattes som en del av det ekte folket, framstilles som folkets fiender. Dette betyr at en del av folket framstilles som hele folket, og at de delene av befolkningen som ikke tilhører det ekte folket, er folkets fiender. Eksempler på slike fiender kan være innvandrere eller etniske og religiøse minoriteter.

Det er noen grunnleggende problemer med denne teorien. Det første av de to kjennetegnene – at populistene opererer med et skille mellom folk og elite og påberoper seg å representere folket – gjør den åpenbart ikke til en trussel mot demokratiet. Det finnes jo mange partier og bevegelser som påberoper seg dette, og alle politikere legitimerer sine egnestandpunkter med at de er i folkets interesse.

Den potensielle trusselen mot demokratiet som ligger i populismen, må derfor være det andre kjennetegnet, nemlig antipluralismen. Ifølge Müller utgjør populismen en trussel mot det liberale demokratiet fordi den undergraver den pluralismen og de liberale institusjonene som det liberale demokratiet forutsetter, for eksempel i form av en rettsstat med uavhengige domstoler og en garanti for minoriteters rettigheter. Det er selvfølgelig riktig at en politikk som på denne måten undergraver pluralismen, er en trussel mot demokratiet.

Spørsmålet er imidlertid om antipluralisme er et nødvendig kjennetegn ved alle former for populisme. Müllers avgrensning av fenomenet virker vilkårlig, og er ikke tilstrekkelig begrunnet verken teoretisk eller empirisk. Den har også flere problemer heftet ved seg. For det første følger det av denne avgrensningen at mange bevegelser og politiske partier som normalt omtales som populistiske, og også forstår seg selv som populistiske, faller utenfor definisjonen. For eksempel betyr det at alle bevegelser som beskrives som venstrepopulistiske, faller utenfor, fordi de både i sin politiske praksis og i sin retorikk inngår i en kamp mellom motstridende politiske interesser i samfunnet. Müller innrømmer også at det derfor bare er høyrepopulisme som er sann populisme. Dette gjør det umulig å si noe om hva venstrepopulisme er, og hva som er felles for høyre- og venstrepopulisme. Müllers analyse er derfor i beste fall et bidrag til å forstå høyrepopulismen.

For det andre: Ved å gjøre populismen som sådan til en trussel mot demokratiet bidrar en liberal populismekritikk, som den Müller står for, til å legitimere begrensninger på demokratiet: Fordi populistiske bevegelser angivelig er en trussel mot pluralismen og den liberale rettsstaten, må det liberale demokratiet beskytte seg mot den populistiske trusselen ved å begrense folkets innflytelse, f.eks. ved å flytte beslutningsmyndighet ut av demokratiske organer til byråkratiet, rettssystemet eller sentralbanker. Denne formen for antipopulisme legitimerer teknokrati og andre former for begrensning av folkelig innflytelse. Den inngår dessuten ofte i en type elitistisk politisk retorikk, der den rasjonelle eliten må beskytte demokratiet mot det irrasjonelle folket. Man kan derfor like gjerne vende den kritikken Müller retter mot populistene, mot ham selv: Den liberale elitens antipopulisme er en like stor trussel mot demokratiet som populismen.

Ernesto Laclau og Chantal Mouffe har på mange måter et diametralt motsatt perspektiv på populisme. Laclaus tidlige arbeider sprang ut av en marxistisk tradisjon, formidlet gjennom Althusser. Med boka *Hegemony and Socialist Strategy* (skrevet sammen med Chantal Mouffe) fra 1985 brøt han med denne tradisjonen og utviklet en post-marxistisk, diskursiv tilnærming til analysen av populismen. I motsetning til Müller mener han at populisme og demokrati er nært forbundet, ja at demokrati er populistisk. Hans utgangspunkt er at populisme ikke må forstås som knyttet til noe bestemt substansielt politisk innhold, men som en politisk form eller politisk stil. Dermed er det heller ikke slik at det finnes noen politiske bevegelser som er populistiske og andre som ikke er det. Populisme og populistisk retorikk eksisterer i ulike grader, slik at ulike politiske bevegelser kan framstå som mer eller mindre populistiske.

De er enige med Müller i at det sentrale kjennetegnet ved populismen er konstruksjonen av en motsetning mellom folket og eliten. Men i motsetning til Müller understreker de at populismen ikke trenger å være antipluralistisk. Dette vil variere – noen former for populisme er åpenbart antipluralistiske, mens andre ikke er det. Det avhenger av hvordan kategorien «folket» konstrueres, og hvordan konfliktforholdet mellom folk og elite forstås. Høyrepopulistiske bevegelser vil typisk være antipluralistiske, ved at folket defineres på en måte som ekskluderer visse grupper, som f.eks. innvandrere eller etniske minoriteter. I kontrast til dette vil venstrepopulister gjerne ha en inkluderende definisjon av folket, som inkluderer alle grupper med unntak av den eliten som folket defineres i motsetning til.

Til dette vil Müller og andre liberalere innvende at det å definere eliten som utenfor folket i seg selv er antipluralistisk, fordi en del av den totale befolkningen dermed ikke inkluderes i folket. Men selv om man skulle innrømme at det ligger et potensial for antipluralisme i en slik eksklusjon av eliten fra folket, kan det reises to innvendinger. For det første hviler også det liberale demokratiet på eksklusjoner. Det liberale demokratiets avgrensning av folket som politisk enhet inkluderer for eksempel ikke dem som ikke er statsborgere. Én eller annen form for eksklusjon og grensedragning mellom folket og dets utside er forutsatt i ethvert demokrati, og er ikke begrenset til populismen. For det andre kan vi, med Chantal Mouffe, skille mellom to former for eksklusjon, som hun kaller henholdsvis agonisme og antagonisme. I en antagonistisk relasjon mellom folk og elite er

eliten en fiende, som ikke anerkjennes som en legitim deltaker i det politiske systemet. En agonisme er derimot en konflikt mellom medlemmer i det samme politiske fellesskapet, som anerkjenner hverandre som motstandere innenfor dette systemet. I tråd med dette kan vi si at en populisme som definerer forholdet mellom folk og elite som agonistisk, ikke er antipluralistisk.

Ved å unngå å definere populismen på en slik måte at den nødvendigvis må ses som antipluralistisk, unngår Laclau og Mouffe de problemene som er forbundet med Müllers teori. De er i stand til å redegjøre for både høyre- og venstrepopulisme, og framhever at mens høyrepopulismen er antipluralistisk, har venstrepopulismen potensial til å styrke demokratiet. Problemet med Laclau og Mouffes tilnærming ligger et annet sted, nemlig i deres diskursteoretiske konstruktivisme. Ifølge deres teori skapes folket gjennom en diskursiv artikulasjonsprosess. Enhver konstellasjon av gruppe eller identitet kan danne grunnlaget for konstruksjonen av folket, og det ingen er mer grunnleggende eller objektive enn andre. Folket er derfor det de kaller en «tom signifikant». Laclau og Mouffe avviser dermed at det finnes objektive interesser som er gitt forut for og uavhengig av den diskursive artikulasjonen som konstruerer folket. Dermed framstår analysen som subjektivistisk, uten forankring i reelle sosiale strukturer, noe som gjør det umulig å skille mellom legitime og illegitime måter å konstruere folket på.

Dette betyr at verken Müller eller Laclau og Mouffe gir en fullt ut tilfredsstillende forståelse av populismen. Mens Müllers analyse er basert på en vilkårlig definisjon og ender med å legitimere begrensninger av demokratiet for å beskytte det mot folket, er Laclau og Mouffes analyse i siste instans subjektivistisk.

Hvis populismen ikke nødvendigvis er antipluralistisk, og heller ikke bør forstås som en tom signifikant, hvordan bør den da forstås? For å unngå problemene forbundet med disse definisjonene er det en rekke populismeteorikere som isteden har forsøkt å definere populisme som en retorisk form, der det sentrale kjennetegnet er motsetningen mellom folk og elite. Denne formen kan fylles med ulike typer innhold. Den kan derfor være både høyre- og venstreorientert, demokratisk og udemokratisk, avhengig av hvordan motsetningen mellom folk og elite defineres. Og populismens politiske legitimitet avhenger nettopp av hvordan denne motsetningen defineres. I neste del presenterer jeg Nancy Frasers analyse av dagens populisme og forsvar for en form for venstrepopulisme, basert på hennes forståelse av nyliberalismens krise.

II

I den lille boka *The Old is Dying and the New Cannot be Born* analyserer Nancy Fraser kriser innenfor den nyliberale kapitalismen og framveksten av populisme. Her formulerer hun et perspektiv på populisme som skiller seg fra både den liberale antipopulismen og fra Laclau og Mouffes teori. Boka er den siste av en rekke publikasjoner fra de siste åra der Fraser kritiserer og analyserer nyliberalismen. Hun tar, som tittelen antyder, utgangspunkt i Antonio Gramsci og hans

analyse av hegemoni og hegemoniske kriser. Dette kombinerer hun med sin egen normative teori om rettferdighet, basert henholdsvis *anerkjennelse* og *fordeling*. Dette brukes i neste omgang til å argumentere for det hun kaller en progressiv populisme, som hun anser som det mest lovende politiske alternativet til nyliberalismen.

Hegemoni er ifølge Gramsci de forestillingene som får de herskende klassenes dominans til å framstå som naturlig. Under et stabilt hegemoni tar de undertrykte den bestående orden som noe gitt og uforanderlig. Hegemoniet reflekteres i samfunnets organisering, ved at det dannes en koalisjon ledet av den herskende klassen – en hegemonisk blokk. Ifølge Fraser (og Gramsci) kan et slikt etablert hegemoni bare utfordres ved at det dannes et mot-hegemoni og en alternativ mot-hegemonisk koalisjon.

Ethvert hegemoni hviler ifølge Fraser på et sett normative antagelser. Hun skiller mellom to typer slike antagelser, knyttet til henholdsvis fordeling og anerkjennelse. Antagelser om fordeling dreier seg om materielle goder, og hvordan disse skapes og fordeles. Anerkjennelse handler om sosial status, respekt og identitet. Fordeling og anerkjennelse utgjør tilsammen det normative grunnlaget for en sosial ordens legitimitet.

Fraser forklarer dagens krise ved å analysere den ideologiske utviklingen de siste tiåra som en hegemonikrise. Hun tar utgangspunkt i det hun kaller New Deal-koalisjonen, som var hegemonisk innenfor vestlige demokratier fra midten av 1930-tallet fram til 1970-tallet. Denne koalisjonen ble skapt av Roosevelt etter den store krisa på 1930-tallet, og besto av en allianse av arbeiderbevegelsen, middelklassen, svarte og deler av industrikapitalen, og lå til grunn for amerikansk politikk på tvers av partigrensene. En tilsvarende koalisjon var hegemonisk i andre vestlige land, i Europa ofte ledet av sosialdemokratiske partier.

Dette hegemoniet ble gradvis utfordret på 1970- og 80-tallet, med svekkelsen av arbeiderbevegelsen og framveksten av den økonomiske nyliberalismen. I USA fantes det da to alternativer til New Deal-hegemoniet. Det ene var det Fraser kaller reaksjonær nyliberalisme, som kombinerer økonomisk liberalisme med konservative verdier. I Frasers terminologi dreier det seg her altså om en liberalistisk *fordelingspolitikk* kombinert med en konservativ *anerkjennelsespolitikk* basert på kulturell nasjonalisme, konservativ familiepolitikk og forsvar for religiøse verdier: «ethnonational, anti-immigrant and pro-Christian, if not overtly racist, patriarchal and homophobic».

Det andre alternativet var det Fraser kaller progressiv nyliberalisme: «The progressive neoliberal bloc combined an expropriative, plutocratic economic program with a liberal-meritocratic politics of recognition.» De fremste eksemplene på denne typen progressiv nyliberalisme er det demokratiske partiet i USA under Bill Clinton og de sosialdemokratiske partiene i Europa, representert ved politikere som Tony Blair og Gerhard Schröder. Progressiv nyliberalisme skiller seg fra New Deal-koalisjonen i synet på både fordeling og anerkjennelse. For det første er den kjennetegnet av en nyliberal økonomisk politikk og aksept for store økonomiske forskjeller (fordelingspolitikk), og

representerer her en videreføring av den reaksjonære nyliberalismen. Den omfattende dereguleringen av økonomien gjorde at grunnleggende økonomiske spørsmål i enda større grad ble avpolitisert. Likhetsnormen ble fortsatt forsvart, men omfortolket til å bety sjanselighet og meritokrati i stedet for resultatlighet og mindre forskjeller. Samtidig ble statlige funksjoner knyttet til omfordeling bygget ned. For det andre brøt den med den anerkjennelsespolitikken som preget både *New Deal*-hegemoniet og den reaksjonære nyliberalismen, ved å legge avgjørende vekt på likestilling, multikulturalisme, antirasisme og forsvar for homofiles rettigheter. Dette innebar at status-ulikhet i økende grad ble politisert. Den progressive nyliberalismen er altså ifølge Fraser progressiv når det gjelder anerkjennelse, men ikke når det gjelder fordeling.

I økonomisk politikk var det lite som skilte de to prosjektene fra hverandre. Begge forsvarte deregulering, skattelettelse og privatisering. Den liberalistiske politikken, med deregulering, skattelettelse og velferdskutt, anses som nødvendig for å sikre konkurranseevnen og økonomisk vekst. Fraser framhever imidlertid at denne politikken samtidig undergraver statens legitimitet, fordi store grupper taper på denne politikken. Da står staten overfor et fundamentalt dilemma: Den politikken som er nødvendig for å bevare det politiske systemets legitimitet, anses som økonomisk umulig å gjennomføre, fordi det bryter med det som oppfattes som nødvendig for å opprettholde veksten. Og når innholdet i den økonomiske politikken er det samme uansett hvem som sitter i regjering, er konsekvensen at demokratiske valg ikke lenger handler om hva slags politikk som skal føres, men bare om hvem som skal stå ansvarlig for den politikken som uansett ligger fast.

Resultatet er en demokratisk krise. Valgdeltakelsen synker, og antallet medlemmer i politiske partier går ned. Samtidig har den sosiale skjevheten i politisk deltakelse blitt større. Ulikhetene i politisk deltakelse faller derfor sammen med økonomiske skillelinjer, slik at de med minst økonomiske ressurser også er de som deltar minst. Dette fører i sin tur til det den tyske sosiologen Claus Offe kaller to «onde sirkler». For det første: Når politikere vet at visse samfunnsgrupper er tilbøyelige til å la være å stemme, vil de rette sin politikk og mobilisering mot de gruppene som faktisk stemmer. Dette betyr at interessene til de gruppene som ikke stemmer, blir neglisjert, noe som i sin tur gir dem enda mindre grunn til å stemme. For det andre vil de gruppene som ikke deltar, være mindre informert om politiske spørsmål, noe som gjør dem mindre i stand til å fremme sine interesser på en effektiv måte. Økonomisk og politisk ulikhet er altså gjensidig forsterkende.

Fordi progressive og reaksjonære nyliberalister var enige når det gjaldt økonomisk politikk, kom den politiske kampen isteden hovedsakelig til å handle om anerkjennelsespolitikken, der striden sto mellom den progressive nyliberalismens multikulturalisme, likestillingspolitikk og vekt på minoritetsrettigheter og den reaksjonære nyliberalismens etnonasjonalisme og tradisjonalistiske familiepolitikk.

Etter en mellomfase på 1980-tallet kom den progressive nyliberalismen til å bli hegemonisk fra 1990-tallet. Den erstattet dermed hegemoniet basert på *New Deal* og sosialdemokrati. Den progressive anerkjennelsespolitikken klarte ifølge Fraser å ta opp i seg motkulturene og det kulturelle opprøret mot tradisjonelle verdier og familienormer som vokste fram fra 1960-tallet. De

nye feministiske og anti-rasistiske bevegelsene ble, sammen med en framvoksende forbruksideologi og individualisme, en del av det nye hegemoniet.

Den nyliberale økonomiske politikken er ifølge Fraser imidlertid selvdestruktiv og undergraver sine egne forutsetninger. En markedsøkonomi kan nemlig bare fungere når store deler av samfunnet ikke er markedsbasert. Disse ikke-økonomiske forutsetningene for markedsøkonomien omfatter blant annet omsorg og familieforhold (ulønnet omsorgsarbeid som sørger for reproduksjon av arbeidskraften) og offentlige institusjoner (rettsapparat og byråkrati som sikrer orden, forutsigbarhet og infrastruktur som er nødvendig for kapitalakkumulasjonen). De omfatter også generell sosial tillit. Fraser kaller dette for markedets ikke-økonomiske bakgrunnsbetingelser (*background conditions*). Den nyliberale politikken innebærer at markedsrelasjoner sprer seg til stadig nye områder av samfunnet. Dette betyr at de ikke-økonomiske forutsetningene for markedsøkonomien undergraves, noe som på sikt også undergraver markedsøkonomien, noe som gir seg utslag i svakere vekst og finansiell ustabilitet. Den globale finanskrisa representerte her et vendepunkt.

Etter finanskrisa 2007–10 har den progressive nyliberalismen ifølge Fraser mistet sitt hegemoni. Dette ble særlig tydelig i forbindelse med det amerikanske presidentvalget i 2016. Da ble den progressive nyliberalismen utfordret fra to kanter, som begge kan kalles populistiske: på den ene siden fra en ny type reaksjonær populisme representert ved Donald Trump, og på den annen side fra en progressiv, venstreorientert populisme, representert ved Bernie Sanders. Et tilsvarende mønster finnes i en del europeiske land: Den progressive nyliberalismen representert ved sosialdemokrater og sentrum-høyre-partier er utfordret av både høyre- (UKIP, Le Pen, AfD) og venstrepopulister (Melenchon, Podemos, Syriza), og mer udefinerte bevegelser som den italienske Femstjernersbevegelsen.

Både Trump og Sanders er ifølge Fraser populistiske, som hevder at de representerte folket mot eliten. Men mens Trump under valgkampen sto for det hun kaller en reaksjonær populisme, representerer Sanders en progressiv populisme. Sanders støtter den progressive nyliberalismens liberale anerkjennelsespolitikk, men understreker samtidig at fullverdig anerkjennelse av kvinner og minoriteter forutsetter en annen økonomisk politikk. En progressiv anerkjennelsespolitikk må derfor ifølge Sanders kombineres med økonomisk omfordeling.

Fraser peker på at både Trump og Sanders appellerte til grupper som sto utenfor det dominerende hegemoniet under den progressive nyliberalismen. Det dreide seg om grupper som følte seg oversett og forbigått av det de definerte som eliten. Trump og Sanders hevder at de representerte vanlige folks interesser, og lovet en ny økonomisk politikk som skulle hjelpe dem som hadde blitt oversett og forsømt. Men mens Sanders' kritikk var basert på universalisme og normer om fordelingsrettferdighet, appellerte Trump til nasjonalisme, rasisme og anti-feminisme.

I tida etter at han ble president, har Trump intensivert kritikken av multikulturalisme og feminisme, og framstått som stadig mer rasistisk og kvinne- og muslimfiendtlig. Samtidig har han fortsatt, og forsterket, den nyliberale økonomiske politikken. Hans praksis har derfor vært en videreføring av

den nyliberale fordelingspolitikken, kombinert med en avvisning av den progressive anerkjennelsespolitikken. Han har dermed forlatt den populistiske fordelingspolitikken han sto for i valgkampen. Fraser kaller dette hyper-reaksjonær nyliberalisme.

Verken Trumps hyper-reaksjonære nyliberalisme eller den progressive populismen til Sanders har imidlertid klart å etablere et nytt hegemoni. Samtidig er det tidligere hegemoniet basert på progressiv nyliberalisme grunnleggende svekket, og kan ifølge Fraser ikke gjenopprettes. Vi befinner oss derfor i det hun, i tråd med Gramsci, kaller et «interregnum» – en mellomfase der det bestående hegemoniet er undergravd, mens det ikke finnes et reelt alternativ som kan erstatte det. Denne mellomfasen er altså kjennetegnet ved at det gamle hegemoniet er i ferd med å dø, mens det som skal erstatte det, ennå ikke er vokst fram: «The old is dying and the new cannot be born.»

I denne situasjonen mener Fraser at den progressive populismen, representert ved blant andre Sanders og Podemos i Spania, utgjør det eneste realistiske politiske alternativet til nyliberalismen. Det er, slik hun ser det, bare en politikk som kombinerer en progressiv fordelingspolitikk og en progressiv anerkjennelsespolitikk som kan ha mulighet til å skape et nytt hegemoni:

That leaves progressive populism as the most likely candidate for a new counterhegemonic bloc. Combining egalitarian distribution with nonhierarchical recognition, this option has at least a fighting chance of uniting the whole working class. More than that, it could position that class, understood expansively, as the leading force in an alliance that also includes substantial segments of youth, the middle class, and the professional-managerial stratum.

For å skape et slikt hegemoni trengs det en bred politisk allianse, som inkluderer både arbeiderbevegelsen, feminister, antirasister og nye sosiale bevegelser. Det må altså skapes en allianse mellom den tradisjonelle venstresiden, de delene av arbeiderklassen som har støttet høyrepopulismen, og de som støtter den progressive nyliberalismens anerkjennelsespolitikk, men ikke den nyliberale økonomiske politikken.

III

Fraser mener altså at det er nødvendig å bygge en politisk allianse basert på progressiv populisme. Men hva legger hun i dette? Og hvilke hindringer og begrensninger vil et slikt politisk prosjekt stå overfor? Fraser går ikke inn på noen nærmere diskusjon av populismebegrepet eller teorier om populisme. Det er imidlertid klart at den forståelsen av populismen hun forsvaret, skiller seg fra både den liberale anti-populismen (som for eksempel finnes hos Jan-Werner Müller og Yascha Mounk) og fra forsvaret for populismen hos Ernesto Laclau og Chantal Mouffe.

Det Fraser kaller progressiv populisme, oppfyller helt klart det mest sentrale kjennetegnet ved

populisme: Den definerer en elite som står for en politikk som er i strid med folkets interesser, en motsetning det er bred enighet om at er et nødvendig element i enhver populisme. Den radikale populismen hun forsvarer, skiller seg imidlertid fra høyrepopulismen. Den er ikke definert ved et skille mellom det «ekte folket» og andre grupper, som utlendinger og minoriteter. Den «andre» som folket defineres i forhold til, er «eliten», forstått som den politiske og økonomiske overklassen.

Den progressive populismen er heller ikke antipluralistisk. Tvert imot insisterer Fraser på at den må være basert på multikulturalisme, feminisme og anti-rasisme. «Folket» framstilles ikke som en enhetlig og harmonisk størrelse. De aktuelle bevegelsene legger vekt på at det finnes sentrale, strukturelt definerte interessenetninger mellom ulike grupper. Disse motsetningene er, i tråd med hennes skille mellom fordeling og anerkjennelse, basert på henholdsvis klassesamhørighet og status/anerkjennelse. På begge disse områdene finnes det hierarkier, som venstrepopulismen vil bekjempe. De ulike gruppene hun ser for seg som medlemmer i en venstrepopulistisk allianse, har det til felles at deres interesser ikke blir ivarettatt under dagens regime. For klasseinteresser gjelder dette den nyliberale økonomiske politikken, som med sine skattelettelser og kutt i velferd fører til økende forskjeller og er i strid med flertallets økonomiske interesser. Når det gjelder status og anerkjennelse, dreier det seg om diskriminering på grunnlag av kjønn, etnisitet og seksuell legning. Den populismen hun forsvarer, skiller seg dermed fra den forståelsen av populisme som finnes hos liberale teoretikere som Jan-Werner Müller, som hevder at antipluralisme er et kjennetegn ved all populisme.

Fraser insisterer på at ulikhet og dominans basert på henholdsvis klasse og status må bekjempes parallelt. Hun mener at begge er like viktige, og at det ikke er aktuelt å prioritere det ene framfor det andre. I dagens situasjon mener hun likevel at det er særlig viktig å framheve betydningen av klasse. Dette skyldes at en vektlegging av dominans basert på status kan tjene til å bekrefte den progressive nyliberalismen, som langt på vei har godtatt feminismen og antirasismens kritikk av status-ulikhet. Den progressive nyliberalismen forstår imidlertid feminisme og anti-rasisme på en mangelfull måte. Problemet er at de ser feminisme og anti-rasisme som forenlig med en nyliberal økonomisk politikk, og vil bekjempe kjønnsdiskriminering og rasisme gjennom markedsbaserte, individualistiske strategier basert på meritokrati. Dette er helt feilslått, mener Fraser, fordi det overser at kjønnsdiskriminering og rasisme er innvevd i økonomiske strukturer, og dermed ikke kan overvinnes gjennom markedsbaserte strategier som innebærer at disse strukturene ikke endres. Kamp mot statushierarkier som ikke kombineres med kamp mot klasseherredømme, kan derfor bidra til å styrke nyliberalismen. Og det siste som trengs i dag, mener hun, er en tilbakevending til den progressive nyliberalismen, som er den grunnleggende årsaken til den krisa vi befinner oss i.

Frasers teori om populisme skiller seg derfor også klart fra Laclau og Mouffes teori. I motsetning til i deres teori kan ikke «folket» betraktes som en diskursiv konstruksjon. Mens Laclau og Mouffe ser på folket som en tom signifikant, som konstitueres gjennom diskursiv artikulering, er Frasers folk definert gjennom sin strukturelle posisjon innenfor et system med en bestemt fordeling av status og økonomiske ressurser. Fraser er altså vitenskapsteoretisk realist, mens Laclau og Mouffe er konstruktivister. Selv om det kreves politisk arbeid og bevisstgjøring for å skape en subjektiv

politisk bevissthet, er grunnlaget for denne bevisstheten gitt forut for og uavhengig av den diskursen som skaper en politisk selvbevissthet.

Ved å forankre identifikasjonen av venstrepopulismens «folk» i reelle interesser som springer ut av fordelingen av posisjoner innenfor en sosial struktur, unngår Fraser den vilkårligheten og subjektivismen som preger Laclau og Mouffe sin analyse. For henne er ikke det folket venstrepopulismen appellerer til, en «tom signifikant» som konstrueres diskursivt, men et objektivt interessefelleskap. Det «folket» venstrepopulismen baserer seg på og appellerer til, er ikke diskursivt konstruert, men forankret i sosiale strukturer. Samtidig unngår hun også den frykten for folket som finnes hos liberale antipopulister. Populismen er ikke nødvendigvis en trussel mot demokratiet, mener hun. Tvert imot vil en venstrepopulisme av den typen hun forsvaret, styrke demokratiet, og bøte på de skadene demokratiet er påført gjennom 40 år med nyliberalisme. Frasers venstrepopulisme er derfor, i langt større grad enn Laclau og Mouffes analyse, basert på marxistisk teori.

Den alliansen hun ser for seg har altså et objektivt fundament i den eksisterende samfunnsstrukturen, og de ulike gruppene som inngår i den, har interesser som er gitt i kraft av deres plassering i denne strukturen. Interessene er strukturelt definert, som et resultat av ulike aktørers posisjon i en sosial struktur og de ressursene han/hun har til rådighet. Hva som er en aktørs interesser, er altså ikke noe som er diskursivt bestemt. Det er imidlertid ikke slik at aktørene alltid erkjenner disse interessene. Ideologi, kultur og kompleksiteten i sosiale sammenhenger kan gjøre det vanskelig å vite hva slags valg og strategier som best fremmer gitte interesser. Det er heller ikke slik at aktører alltid handler med den hensikt å fremme egne interesser. Andre forhold, som kultur, normer og tradisjon, kan motivere aktørene til å handle på måter som ikke fremmer deres egne interesser. Fraser holder dermed, i likhet med marxismen, fast ved at det finnes interesser og interessestyrte handlinger, men samtidig erkjenner hun at aktørene ikke alltid kjenner sine egne interesser og at de heller ikke alltid handler med den hensikt å fremme sine interesser, selv om de kjenner dem.

Den politiske oppgaven, slik hun ser det, er å skape en subjektiv politisk bevissthet basert på dette interessefelleskapet. Hun innser imidlertid at dette er vanskelig, og at det neppe vil være mulig å skape et nytt hegemoni på dette grunnlaget i overskuelig framtid. Den tradisjonelle arbeiderklassen er blitt mindre og mer fragmentert, og de andre gruppene hun definerer som en del av venstrepopulismens «folk», er mangfoldige og vanskelige å organisere. Mellomfasen, der det gamle hegemoniet er tapt mens et nytt ennå ikke etablert, vil derfor sannsynligvis vare en stund til, hevder hun. Samtidig vedvarer nyliberalismen i praksis, selv uten det ideologiske hegemoniet den tidligere hadde. Men uten et slikt hegemoni vil den politiske situasjonen nødvendigvis være ustabil.

Et nytt hegemoni og en styrking av demokratiet forutsetter altså ifølge Fraser et brudd med nyliberalismen. Dette krever en ny politisk allianse, basert på en progressiv populisme. En slik allianse må være bredere enn den tradisjonelle arbeiderbevegelsen, og inkludere deler av middelklassen, etniske og seksuelle minoriteter og andre med interesse i å avskaffe eksisterende

statushierarkier. Den vil derfor nødvendigvis være mangfoldig.

IV

Den typen populisme som Fraser forsvare, har imidlertid noen begrensninger som hun ikke tar opp. For det første er mangfoldet i den progressive venstrepopulismen både en styrke og en begrensning. På den ene siden er det nettopp dette som gjør det mulig å skape en allianse som kan være sterk nok til å utfordre nyliberalismen. Disse gruppene utgjør et interessefelleskap, med en felles interesse i en alternativ politikk som bryter med nyliberalismen. De har f.eks. en felles interesse i å forsvare velferdsstaten, redusere ulikhet og bekjempe diskriminering.

På den annen side har denne formen for populisme visse begrensninger. Det mangfoldet av interesser som utgjør venstrepopulismens «folk», gjør at de neppe vil kunne samles om et prosjekt for mer grunnleggende samfunnsendringer. Hvis arbeiderbevegelsen eller andre skulle ønske å avskaffe privateiendommen, sosialisere all storindustri eller gå inn for en svært radikal fordelingspolitikk, vil alliansen med all sannsynlighet sprekke, fordi de interne interessemotsetningene ville være for store.

Det betyr at den typen venstrepopulistisk mobilisering basert på en pluralistisk definisjon av folket som Fraser ser for seg, i beste fall kan bidra til å forsvare velferdsstaten og begrense ulikhet, men at den neppe kan utgjøre grunnlaget for en radikal systemendring. Dens styrke – potensialet for å bygge en bred allianse for å bekjempe nyliberalismen – er altså samtidig dens begrensning.

For det andre: I tillegg til denne interne begrensningen står venstrepopulister i dagens globaliserte økonomi overfor en annen utfordring. En alternativ økonomisk politikk forutsetter at det faktisk finnes et politisk handlingsrom som gjør det mulig å føre en annen økonomisk politikk. Det betyr at selv om det skulle lykkes å etablere et venstrepopulistisk hegemoni av den typen Fraser beskriver, er det et åpent spørsmål hvilke muligheter som finnes for å føre en politikk som bryter med nyliberalismen.

Dette reiser spørsmålet om hva slags handlingsrom som finnes i økonomisk politikk i dagens globaliserte verden. Fraser tar ikke opp dette i denne boka, som i hovedsak fokuserer på USA og amerikansk politikk. Hun har imidlertid skrevet om dette tidligere, og framhevet at mulighetene til å føre en annen økonomisk politikk er begrenset av globaliseringen.

I forbindelse med protestene til de gule vestene i Frankrike skrev Olivier Blanchard, tidligere sjefsøkonom i Det Internasjonale Pengefondet (IMF), følgende på Twitter: «Kan det være slik at det på grunn av begrensningene knyttet til frie kapitalbevegelser ikke er mulig å innfri kravene om mindre ulikhet og økonomisk utrygghet?»

Denne kommentaren demonstrerer i et nøtteskall den motsetningen som har oppstått mellom demokrati og globalisering. En reell styrking av demokratiet, som gjør det mulig for demokratisk valgte organer å bryte med nyliberalismen og velge en annen økonomisk politikk, forutsetter at nasjonalstatene gjenvinner det handlingsrommet de har mistet i den økonomiske politikken. Det er faktisk umulig å innfri kravene om mindre ulikhet og sosial utrygghet i en globalisert verden med deregulering av nasjonale og globale markeder, liberalisert finanssektor og frie internasjonale kapitalbevegelser. At dette blir uttalt av nettopp Blanchard, som har vært en av lederne for den organisasjonen som kanskje mer enn noen andre har vært pådriver for dagens politikk, illustrerer hvor alvorlig krisa er.

Problemet med slagordet «There is no alternative» er derfor ikke at det er usant, men at det er sant. For det første: Med et liberalisert verdensmarked og frie kapitalbevegelser vil ethvert forsøk på å føre en politikk som strider mot finanskapitalens interesser, føre til storstilt kapitalflukt og finanskriser, og til sanksjoner fra andre stater og internasjonale organisasjoner (som for eksempel EU eller den såkalte troikaen), som stiller krav om absolutt lydighet for å gi tilgang til kreditt. For det andre: I en finansialisert kapitalisme, der veksten avhenger av finanskapitalens lønnsomhet, vil enhver politikk som innebærer skatteøkninger kunne ha alvorlige finansielle ringvirkninger, med børsfall, investeringsstopp og kapitalflukt.

Venstrepopulisters mulighet til å gjennomføre en alternativ politikk forutsetter frihet for demokratisk valgte organer til å velge hvilken politikk som skal føres. Dette betyr at en grunnleggende endring i politikken forutsetter at rammene for statlig politikktutforming endres, slik at det ikke vil være økonomisk selvmord å ikke tilpasse seg finanskapitalens krav. Uten slike endringer kan demokrati ikke bety annet enn friheten til å velge hvilken regjering som skal ha ansvaret for å gjennomføre den politikken finanskapitalen krever. Venstrepopulister som måtte komme til makta, vil derfor ha begrenset mulighet til å faktisk gjennomføre en alternativ politikk. I stedet risikerer de å bli holdt ansvarlig for en fortsettelse av den nyliberale politikken, noe som i neste omgang vil undergrave deres oppslutning.

Siden mulighetene for demokratisering på overnasjonalt nivå er små, betyr det at den eneste måten demokratiet kan styrkes på, er ved at det nasjonale demokratiet styrkes. Selv om det er grenser for hva det er mulig å oppnå på nasjonalt nivå, er det her det finnes et visst handlingsrom, for eksempel ved gjeninnføring av kontroll på kapitalbevegelsene og reversering av kutt i skatt og velferdstjenester. Wolfgang Streeck skriver i den forbindelse:

The really important questions today [...] are questions about how globalization might be retooled or even – horrible dictum – scaled back to become compatible with egalitarian democracy, instead of questions about how democracy must itself be globalized in the sense of de-democratized to accommodate the objective constraints of global markets [...] [This] can and must boil down to nothing less than the taming of financial markets by providently cutting off transnational routes of contagion, and more generally by domesticating an economy that has to produce higher and higher mountains of debt to

generate lower and lower economic growth with a more and more unequal distribution of income.

Frasers lille bok gir en knapp, men god analyse av nyliberalismens krise og populismens framvekst. Den gir også overbevisende argumenter for at venstrepopulisme kan være legitimt og nødvendig. Og selv om den ikke inneholder noen eksplisitt teoretisk analyse av populismen, er den basert på en populismeforståelse som unngår svakhetene ved Müller og Laclaus teorier. Den mangler imidlertid en redegjørelse for de hindringene som må overvinnnes for at venstrepopulismen kan erstatte den progressive nyliberalismens hegemoni.

Den argumenterer godt for at venstrepopulisme nok kan være effektivt som strategi for å bekjempe nyliberalismen, forsvare velferdsstaten og begrense ulikhet, men dokumenterer ikke at en slik populisme kan utgjøre grunnlaget for radikal samfunnsendring. Men i dagens situasjon, med eskalerende ulikhet, kutt i velferdsordninger og fravær av bevegelser som kan drive fram mer grunnleggende endringer, er dette kanskje det beste vi kan håpe på.

NOTER